

De economische voordelen van het basisinkomen

Een basis voor het midden- en kleinbedrijf

Onlangs heeft de WRR een voorstel gedaan voor de invoering van een gedeeltelijk basisinkomen. Dit idee is door politici vrij snel van tafel geveegd. Het zou niet realistisch zijn. In dit artikel wordt betoogd dat er enkele keiharde economische argumenten aan te voeren zijn voor de introductie van een basisinkomen. De auteur zet uiteen dat een basisinkomen leidt tot minder schaalvergroting, een groter aantal zelfstandige ondernemers, vermindering van oneerlijke concurrentie en de mogelijkheid tot deregulering. De produktie en de werkgelegenheid in het midden- en kleinbedrijf zouden hierdoor fors kunnen stijgen. De auteur erkent dat de financiering van een basisinkomen problemen kan opleveren, maar geeft aan waarom het probleem minder groot is dan algemeen wordt aangenomen.

DR. B. NOOTEBOOM*

Het midden- en kleinbedrijf

Het mkb 1) is van groot belang voor zowel de dynamiek als de stabiliteit van de economie. Het mkb neemt vaak het voortouw bij innovatie. Dat geldt niet voor grootschalige basisinnovaties die de financiële reserves en grote teams van hoog gespecialiseerde arbeid vergen die alleen grote ondernemingen kunnen bieden. Het betreft de meer kleinschalige radicale veranderingen en vooral de talloze innovatieve toepassingen van nieuwe technieken, materialen en methoden in nieuwe produkten, processen en diensten. Bepaalde soorten innovatie vinden vaak plaats bij een kleine minderheid van kleine bedrijven, terwijl het grootbedrijf volgt na het eerste bewijs van commercieel succes. Het mkb fungeert aldus als proeftuin voor het grootbedrijf. Er is derhalve sprake van een zekere complementariteit tussen groot en klein: klein zorgt voor het eerste begin, en groot geeft de stoot voor produktie op grote schaal, in de groeifase van de levenscyclus. Als vervolgens de fase van rijpheid en verval wordt bereikt, dan gaat het grootbedrijf zoeken naar een nieuwe innovatie. Er zijn indicaties dat in die fase het mkb vol blijft houden en zelfs nog toe blijft treden. Anders gezegd: kleine bedrijven zijn de eersten, maar ook de laatsten 2). Het positieve hiervan is, dat het mkb nog aanpassingsinnovaties dan wel perspectiefvolle restmarkten weet te vinden. De keerzijde is, dat het mkb misschien achter de ontwikkelingen aanloopt, en blijft toetreden tot activiteiten die geen perspectief meer hebben. Het aanblijven en volhouden aan het einde van de levenscyclus impliceert dat het mkb structureel een stabiliserende invloed heeft op produktie en werkgelegenheid.

Ook conjunctureel fungeert het mkb als stabilisator doordat werklozen hun toevlucht zoeken in een eigen bedrijf. Het is voorts van belang voor de werkgelegenheid (als werknemer of ondernemer) van groepen die elders moeilijker aan het werk komen: jongeren, vrouwen, etnische minderheden. Voor de kwaliteit van arbeid is van belang dat arbeid in het mkb vaak minder gespecialiseerd en

gesegmenteerd is. De arbeidsverhoudingen zijn meer formeel en persoonlijk, en taken zijn minder strak geregeld. Dit alles geeft de werkende in het mkb meer variatie, meer overzicht, en meer ruimte voor initiatief en voor communicatie. Daar staat tegenover dat de arbeidsvoorwaarden, zoals loon, mogelijkheden voor opleiding, werkzekerheid en promotiekansen veelal minder gunstig zijn 3). Op den duur, en vanuit het oogpunt van welzijn, is echter het voordeel van minder fragmentatie en meer variatie en overzicht wellicht groter dan deze nadelen. Er zijn ook indicaties dat per saldo de tevredenheid omtrent arbeid groter is in kleinere bedrijven 4).

Bovendien ligt bij het mkb het accent op variatie, maatproductie, persoonlijke relaties met afnemers. Verder bevordert het mkb ruimtelijke spreiding, wat goed is voor de leefbaarheid van stad en dorp, en minder infrastructurele voorzieningen vergt.

Ten slotte kan opgemerkt worden dat het mkb een buffer vormt tegen economische machtsconcentratie. Zo bezien is de pluriformiteit van het mkb goed voor de democratie

* Medewerker bij het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf (EIM). Het artikel is op persoonlijke titel geschreven.

1) Alle ondernemingen met minder dan 100 werkzame personen in het particuliere bedrijfsleven, exclusief landbouw/visserij en delfstoffen. Voor meer gegevens en kenmerken, zie o.a. B. Nooteboom, de grootheden van de kleintjes. Een overzicht van het midden- en kleinbedrijf, *ESB*, 12 maart 1986, blz. 272-276.

2) Zie o.a. H.W. de Jong, *Dynamische markttheorie*, Leiden/Antwerpen 1981/1982. De rol van het mkb wordt treffend geïllustreerd in een onderzoek naar de introductie van zelfbediening, supermarkten en discountwinkels: B. Nooteboom, *Innovatie, levenscyclus en het aandeel van zelfstandigen*. Een voorbeeld uit de detailhandel, *ESB*, 11 januari 1984, blz. 31-36. Zie verder ook A.H. Webbink, *Groot en klein in de industrie*, EIM, 1985.

3) C.C.P.M. van Ginneken, *Wie werken in het midden- en kleinbedrijf*, EIM, 1985; idem *Kwaliteit van de arbeid in groot en klein*, EIM, 1986.

4) De resultaten van onderzoek op dit punt zijn echter niet geheel consistent en duidelijk. *Tevredenheid hangt ook af van leeftijd, opleiding, ervaring, gewinning, sexe, achtergrond e.d.* Hiervoor moet worden gecorrigeerd, en dat is niet eenvoudig.

en voor de kwaliteit van het maatschappelijk bestel. Men kan vanuit sociaal-filosofisch gezichtspunt nog dieper ingaan op de maatschappelijke waarden van het mkb, maar dat past niet in dit artikel 5).

Een basisinkomen

Mijn stelling is dat invoering van een basisinkomen (bi) het mkb zal stimuleren. Voor het bi gelden sociale overwegingen, maar, van groter belang voor de discussie over het bi is wellicht dat er een belangrijk *economisch* argument bij zou komen, gericht op groei, innovatie en ondernemerschap. Dit kan misschien tegenwicht bieden aan het idee dat een bi weliswaar sympathiek is vanuit een gezichtspunt van verdelende rechtvaardigheid, maar uiteindelijk *averechts* uitpakt, omdat het de economische groei vermindert en daarmee ook de werkgelegenheid verkleint. Die vrees voor produktieverlies houdt verband met de financiering van een bi en de gevolgen voor met name de marginale lastendruk. Naar mijn mening is een bi juist goed voor het mkb. Het bi leidt tot schaalverkleining, een groter aantal zelfstandige ondernemers, deregulering en tot vermindering van oneerlijke concurrentie. Deze vier punten zullen in het vervolg de revue passeren.

Compensatie van schaafeffect

In vrij fundamentele studies van produktiviteit in de detailhandel is een systematisch, significant en belangrijk schaafeffect vastgesteld in de exploitatie van winkels, horeca-vestigingen en vergelijkbare vestigingen voor dienstverlening 6). Dit effect komt voort uit een 'drempel' in de exploitatiekosten, dit wil zeggen kosten die moeten worden gemaakt ongeacht hoeveel of hoe weinig omzet wordt gerealiseerd. De drempel ontstaat doordat gedurende de gehele openingstijd van de vestiging minstens één persoon beschikbaar moet zijn om klanten te bedienen. Volgens deze theorie is de drempel in arbeidsuren gelijk aan de openingstijd. Als een vestiging meer onafhankelijk bemande bedieningspunten heeft (afdelingen in supermarkt of warenhuis), dan is de drempel navenant hoger.

Er is hier sprake van een schaafeffect: de drempelkosten wegen zwaarder voor kleinere dan voor grotere vestigingen van dezelfde soort. Dit impliceert een verband tussen arbeidsproduktiviteit en omzetgrootte. In de beginfase neemt de produktiviteit meer dan evenredig toe, terwijl bij toenemende produktie de toename van de arbeidsproduktiviteit steeds meer afzwakt. Door de intensiteit van de concurrentie kunnen de prijzen (handelsmarges) in kleinere vestigingen niet hoger zijn, wat eigenlijk nodig is ter compensatie van het schaafeffect in de kosten. Daardoor is voor kleine bedrijven de winst laag, en is er vaak verlies. Het komt er veelal op neer dat een klein bedrijf slechts kan voortbestaan als de 'drempelarbeid' geheel of ten dele zonder beloning wordt gedaan door de ondernemer of diens familie. In de meeste Westeuropese landen is hier geen animo meer voor en verdwijnen derhalve de kleine bedrijven. Een opvallende uitzondering is de opkomst van winkels van etnische minderheden in sommige landen, voor wie de onbetaalde beschikbaarheid van drempelarbeid (o.a. door gezinsleden) nog aanvaardbaar is. Het punt is nu, dat het bi kan dienen als een beloning voor drempelarbeid. Dat zou het schaafeffect verminderen en daarmee meer perspectief bieden voor kleinere bedrijven. Concurrentie kan zo plaatsvinden op basis van kwaliteit en prijs, zonder verstoring door het schaafeffect.

Men kan hier tegen inbrengen dat de gemiddelde schaal en daarmee de gemiddelde produktiviteit daalt, en dat dit verlies oplevert. Hier staan echter de in de voorgaande paragraaf besproken voordelen van het mkb tegenover. In andere sectoren, zoals de industrie, bouw, vervoer en zakelijke dienstverlening hebben schaafeffecten een andere

structuur. Daar ontstaan schaafeffecten door de ondeelbaarheid van kapitaalgoederen, meer mogelijkheden voor specialisatie en arbeidsdeling in grootschalige produktie, meer mogelijkheden voor een efficiënte onderlinge afstemming van onderdelen van de produktie bij een groter volume, geringere materiaalkosten per eenheid capaciteit bij een groter volume en lagere marketingkosten bij een grotere afzet 7). Ook daar zal een bi het schaafeffect reduceren, ook al geeft het niet die perfecte dekking als bij schaafeffecten in de vorm van drempelkosten. Ook daar geldt dan het tegenargument van een lagere gemiddelde produktiviteit als gevolg van een bi. Maar ook daar zijn weer argumenten tegen in te brengen, hoewel de accenten anders liggen dan bij de consumentenverzorgende dienstverlening. In de industrie, bij voorbeeld, telt het innovatieargument (meer vernieuwende kleine bedrijven) veel zwaarder, de kwaliteit van de arbeid wellicht even zwaar, de kwaliteit van produktie minder zwaar, en de waarde van ruimtelijke spreiding misschien in het geheel niet.

Stimulans voor zelfstandigheid

Ondernemen is in twee opzichten riskant: men kan zijn geïnvesteerd vermogen kwijt raken, en men kan, vooral in de jaren van aanloop, te weinig verdienen voor onderhoud van het gezin. Hier richt ik mij op het tweede aspect. In vele landen bestaat een sociaal vangnet dat een inkomen voor overleven verschafft als arbeid of ondernemerschap dat niet doet. Het is supplementair. Het is een tegemoetkoming voor hoge leeftijd, ziekte, zwakte op de arbeidsmarkt, onaangepastheid en mislukking. Het is inherent zielig en een beetje beschamend. Een faillerende ondernemer kan terugvallen op de bijstand, maar alleen nadat zijn failleren als mislukking is bestempeld, en erkend is als entree tot het schellinkje van zieligheid en schaamte. Voor een beetje ondernemer is dat het allerlaatste wat hij zal accepteren. Dat is prima, kan men nu denken, want daardoor zal de ondernemer er wel voor zorgen niet failliet te gaan. Maar dat betekent: geen risico's nemen, en zonder risico's is er geen vernieuwing.

Mijn stelling is nu dat vele ontevreden loontrekkers die potentiële ondernemers zijn, met uitstekende en levensvatbare ideeën en voldoende talent, terugschrikken van de stap naar ondernemerschap, niet primair vanwege gebrek aan kapitaal (daarvoor kunnen ze naar de bank), maar vanwege gebrek aan inkomen om het gezin te onderhouden gedurende de aanloopjaren van het bedrijf, en vanwege het risico van een faillissement dat noopt tot een schaamtevolle gang naar de bijstand. Het bi zou hier soelaas kunnen bieden.

Deregulering

In vele landen bestaat een lappendeken van fiscale maatregelen, subsidies en andere regelingen voor kleine bedrijven. Dit complexe netwerk van regelingen kunnen de meeste kleine ondernemers moeilijk overzien of doorgronden. Zij blijken vaak niet van een regeling op de hoogte te zijn, of zijn niet in staat er effectief gebruik van te maken. Speciale adviseurs (subsidiologen) zijn nodig. De vele regelingen moeten worden geadmistreerd en gecontroleerd; elk met zijn eigen voorwaarden, restricties en interpretaties. Vele regelingen worden lokaal, in gemeenten

5) Zie daarvoor: *Waarden en werkelijkheid van het midden- en kleinbedrijf: een sociaal-filosofische interpretatie*, bijdrage aan een symposium „Normativiteit en economie”, gehouden te Tilburg, op 25 september 1986.

6) Voor een overzicht, *Threshold costs in service industries*, *Service Industries Journal*, begin 1987.

7) H.J. Kuhlmeijer en J. Keus, *Industriële economie*, Stenfert Kroese, Leiden, 1982.

toegepast en zijn daar onderhevig aan verschillende interpretaties. De noodzakelijke procedures kosten tijd, inspanning, ergeis en vertraging. De transactie- en bemiddelingskosten (agency costs) staan vaak niet in redelijke verhouding tot de omvang van het bedrag of het belang waar het om gaat. Ik vermoed dat er ook hier veelal sprake is van een schaaleffect; de procedure van bemiddeling, administratie en controle zal vaak een vaste component hebben, onafhankelijk van het bedrag of de omvang van het belang waar het om gaat. Dat betekent dat de uitvoering relatief duur is voor het kleinere bedrijf. Dit kan ertoe leiden dat juist kleine bedrijven niet worden bereikt.

Neem bij voorbeeld de door de staat gegarandeerde kredieten. Banken moeten daarvoor een bepaalde procedure doorlopen die voor een groter krediet, voor een groter bedrijf, waarschijnlijk niet veel meer kost dan voor een kleiner krediet voor een kleiner bedrijf. Het grotere bedrijf is dan uit efficiency-overwegingen aantrekkelijker. Het opzetten van een btw-administratie heeft vermoedelijk ook een belangrijke vaste kostencomponent, waardoor ook dat relatief duurder is voor het kleinere bedrijf.

Het zou naïef en simplistisch zijn om te veronderstellen dat een bi alle regelingen zou kunnen vervangen. Het zou echter een deel van die regelingen kunnen vervangen, die impliciet of expliciet zijn ingesteld om:

- een compensatie te geven voor schaaleffecten in produktiekosten;
- het opzetten van een nieuw bedrijf aan te moedigen;
- een uitkering of aanvulling op het inkomen te geven aan ondernemers of hun familie bij ziekte, ouderdom of tijdelijke tegenslagen;
- een verbetering te geven van weerstandsvermogen in de markt, cash flow, liquiditeit of financiële reserves, terwille van continuïteit of investering.

Een op deze leest geschoeide deregulering zou de werkgelegenheid in het mkb zeker ten goede komen.

Onerlijke concurrentie

Huidige stelsels van sociale zekerheid kampen met het probleem van de z.g. 'social security trap' of 'poverty trap'. In de meeste gevallen moet een uitkeringsgerechtigde zijn uitkering geheel of grotendeels inleveren als hij of zij begint aan betaalde arbeid of een eigen onderneming. In het huidige systeem moet dat wel, omdat anders de uitkering plus loon of winstinkomen al snel meer zou bedragen dan het minimumloon. Het probleem is dan dat voor hen die zich aan de regels houden, de stimulans voor initiatieven voor betaalde arbeid of ondernemerschap zeer gering is. Bijgevolg zullen uitkeringsgerechtigden of wel geen initiatief nemen, waardoor zij 'gevangen' zitten in de uitkerings-situatie, of wel de regels verbreken om deel te nemen aan het zwarte of grijze circuit, door inkomsten niet op te geven. In toenemende mate lijken dergelijke 'informele' activiteiten te worden ervaren als sociaal verdedigbaar. Omdat er zoveel onvervulde behoeften zijn, en het voor uitkeringsgerechtigden prettig kan zijn nuttige arbeid te verrichten. Steeds meer mensen, inclusief lokale autoriteiten, vinden het steeds moeilijker om dergelijk gedrag als crimineel of zelfs onwettig te zien. Sommige lokale autoriteiten doen een oogje dicht, maar anderen weer niet. Zelfs de rijksoverheid lonkt naar het idee van werk met behoud van uitkering. Er is bij voorbeeld een subsidie voor het starten van een bedrijf, die alleen werklozen wordt toegekend. Dit is allemaal heel begrijpelijk. Trouwens, hoe men er ook over oordeelt, het lijkt een beweging te zijn met een eigen momentum die nauwelijks kan worden teruggehouden.

Echter, door kleine zelfstandige ondernemers die binnen het officiële systeem nauwelijks het hoofd boven water kunnen houden, wordt dit, terecht, gezien als concurrentievervalsing, onrechtvaardig, demoraliserend en als een uitnodiging of rechtvaardiging om zelf ook de spelregels te verbreken en toe te treden tot het grijze of zwarte circuit. Hoe zou u zich voelen als u een winkel met verlies staande

probeerde te houden, en een uitkeringsgerechtigde of sjoemelaar naast de deur een winkel begon in dezelfde branche? Het is nog steeds onderdeel van de (veelal christelijke) ethiek van vele kleine ondernemers om het spel eerlijk te spelen, maar zij die dat volhouden accumuleren vermoedelijk onvrede of zelfs wrok. Dit is misschien niet erg zichtbaar, omdat het ook tot hun ethiek behoort om zich met hun eigen zaken te bemoeien en het staatsgezag op zijn beloop te laten. Een dergelijke onzichtbare 'oppotting' van onvrede lijkt op den duur niet ongevaarlijk.

Een bi zou een oplossing geven voor zowel het probleem van de 'social security trap' als voor het probleem van oneerlijke concurrentie, mits niet tegelijkertijd ter financiering van het bi een nieuw probleem wordt gecreëerd in de vorm van een substantiële verzwaring van de lastendruk op arbeid. Op dat laatste punt kom ik nog terug. De 'social security trap' zou worden opgeheven doordat iedereen die een bi ontvangt vrij is om een additioneel inkomen te verwerven uit arbeid of ondernemerschap. Daarover zou men wel belasting moeten betalen, maar het percentage daarvan zou (veel) lager zijn dan het percentage op marginaal inkomen van 70 tot 100 procent, of zelfs meer, dat nu geldt voor uitkeringsgerechtigden. Het probleem van oneerlijke concurrentie zou zijn opgelost doordat iedereen het bi krijgt, inclusief de kleine ondernemer en zijn gezin. Er zou geen reden meer zijn voor onvrede.

Het financieringsprobleem

Ten einde kritiek te pareren dat ik mij bezig houd met luchtfitserij, tot slot enige opmerkingen over het financieringsprobleem. Heel kort gezegd is het financieringsprobleem niet dat het geld voor een bi er niet is, maar dat zonder additionele maatregelen de wijze van financiering zou leiden tot een vergroting van de marginale lastendruk op arbeid, en de wig tussen loonkosten en netto arbeidsinkomen. En iedereen wil nu juist een verkleining daarvan. Laten we, om dit toe te lichten, de bevolking splitsen in twee groepen. De eerste groep bestaat uit al diegenen die zelf geen of vrijwel geen inkomen hebben en ook geen partner hebben die dat wel heeft. Het bi voor deze groep kan grotendeels worden gefinancierd uit de huidige uitgaven voor sociale voorzieningen.

Na invoering van een bi kunnen deze voorzieningen voor een belangrijk deel worden afgeschafte (niet geheel, want er blijven gaten die moeten worden gevuld, afhankelijk van de hoogte van het bi). De tweede, resterende bevolkingsgroep bestaat uit employees, zelfstandigen, renteniers en hun partners. Met een bi wordt met de ene hand het bi voor een werkende en zijn partner weggehaald uit het loon van de werkende en met de andere hand weer aan hen beiden individueel uitgekeerd. Het weghalen gebeurt echter niet in de vorm van een vast bedrag per werkende, omdat dan wederom een 'unemployment trap' zou ontstaan. Het gebeurt, en hier komt het probleem, in de vorm van een verhoging van het belastingpercentage. Globale berekeningen leren dat de totale lastendruk van belasting en sociale premies op lonen en overig inkomen zou stijgen met ongeveer 10 procentpunten van omstreeks 50 naar omstreeks 60%. Daar ligt nu het cruciale probleem: het geld is er wel, het is een kwestie van vestzak naar broekzak, maar het leidt tot een ernstige verhoging van de marginale lastendruk. Het is niet zo dat deze tariefsverhoging moet worden opgeteld bij de huidige schijven in het belastingstelsel. Het bi heeft, als vast bedrag, een sterk degressieve werking, zodat de tegenwicht de progressie in de belasting minder zou moeten worden, om bij verschillende inkomensklassen het huidige netto inkomen te handhaven. In principe zou men zelfs in de buurt kunnen komen van de situatie dat voor iedereen het belastingpercentage gelijk is. Het is dus niet zo dat voor de hoogste inkomens het marginale belastingtarief zou stijgen tot boven de 80%. Het zou, integendeel, kunnen dalen.

Als we blijven uitgaan van een gelijkblijvend netto inkomen op alle niveaus, dan zou bij een lager belastingper-

centage voor hogere inkomens het corresponderende bruto loon kunnen dalen, waardoor de kosten van dure arbeid dalen. Voor zover juist duurdere arbeid complementair is met technologische vooruitgang, wat waarschijnlijk lijkt, zou dit de technische vernieuwing misschien verder kunnen bevorderen. Voor lagere inkomens zou daarentegen, bij gelijkblijvende arbeidskosten, het belastingpercentage sterk stijgen, wat voor de werknemer echter wordt gecompenseerd door het bi. Vanwege het hogere belastingpercentage zou bij lage inkomens het marginale inkomen uit arbeid sterk dalen, wat belangrijke effecten zal hebben. Met name kan men verwachten dat de combinatie van een bi en een lager marginaal inkomen van arbeid zal leiden tot een grotere bereidheid tot arbeidsduurverkorting, vooral bij de lagere inkomens waar het vermoedelijk het meest nodig is. Wat betreft deze verschillende effecten voor verschillende inkomensklassen is er enige beleidsruimte: men kan besluiten toch enige progressie in de belasting te handhaven.

Voor het probleem van de verhoging van de lastendruk moet een oplossing worden gevonden, als men het bi economisch aanvaardbaar wil maken. Een eerste gedachte is om drastisch te saneren in de aftrekposten, wellicht met uitzondering van de hypotheekrente. Dat is waarschijnlijk niet voldoende. De volgende stap is een gedeeltelijke verschuiving van de heffingsgrondslag van arbeid naar toegevoegde waarde, winst of kapitaal, of een combinatie daarvan. Een verhoging van de btw zal het protest uitlokken dat dit weer een stimulans tot ontduiking is en daarmee het zwarte circuit vergroot. De stijging mag niet te groot zijn, en moet wellicht gepaard gaan met een verandering van de tariefsverschillen (geen hoog tarief voor fraudegevoelige diensten). Een verhoging van belasting op winst of kapitaal lokt het gevaar uit van kapitaalvlucht en investeringen naar het buitenland. Hier kunnen twee argumenten tegen worden aangevoerd. Ten eerste zal ook zonder uitvoering van een bi een zekere verschuiving van de heffingsgrondslag op den duur onontkoombaar zijn. Het is absurd dat volledig geautomatiseerde productie

geen bijdrage zou leveren aan de sociale zekerheid. Ten tweede gaat verschuiving van de heffingsgrondslag gepaard met verlaging van de bruto lonen en derhalve van de arbeidskosten. Anders gezegd: het duurdere worden van kapitaal gaat gepaard met het goedkoper worden van arbeid. Niet alle bedrijven zullen dus geneigd zijn uit te wijken naar het buitenland, maar alleen de relatief meer kapitaalintensieve bedrijven. Dit hoeft niet te betekenen dat er minder innovatie en vernieuwing zal zijn.

Er zijn velerlei uiterst innovatieve en technologisch hoogwaardige activiteiten van de grond gekomen met een relatief hoge kostenpost van lonen voor hooggespecialiseerde en duur opgeleide arbeid. Ook die, en misschien vooral die, arbeid wordt goedkoper. Voorts dalen door de technologische vooruitgang de prijzen van veel kapitaalgoederen. Daardoor kan in sommige bedrijfstakken de arbeidsquote stijgen, waardoor de bovengenoemde daling van arbeidskosten niet alleen in hoogwaardige dienstverlening maar wellicht ook in hoogwaardige productie aantrekkelijk kan worden.

De nogal boekhoudkundige berekeningen van de gevolgen van een bi voor de lastendruk lijden aan het euvel dat uit wordt gegaan van een gegeven omvang van het nationale produkt, de loonsom e.d. Van minstens even groot belang is de vraag hoe deze grootheden zouden veranderen. Veelal wordt uitgegaan van de blote bewering dat een bi zou leiden tot inkrimping van de produktie. In het voorgaande heb ik geargumenteed dat het denkbaar is dat er juist sprake zal zijn van groei, door een stimulerend effect van een bi op ondernemerschap en innovatie. Ik heb niet bewezen dat dat ook in feite het geval zal zijn, maar hopelijk heb ik het voldoende plausibel gemaakt om verder, serieus onderzoek te rechtvaardigen.

B. Nooteboom

8) Zie o.a. *Basisinkomen ja of neen?*, Wetenschappelijk bureau van D66, Den Haag, maart 1983.